

Но и покрај сите тие обемни и одлично смислени чекори, Карпош не можел да ја издржи посилната турска сила, бил победен, а востанието најкрваво задушено.

Т. Томски

АПЕЛАТИВИ НА НАШИТЕ СРЕДНОВЕКОВНИ ГРАДОВИ

Македонија е богата со топоними за средновековните населби особено за тврдини¹⁾ и за населбите што се развиле околу нив. Имињата на места се разновидни по форма, а апелативот се јавува како многу раширена форма во нашите имиња. На нашиот терен, а и во литературните споменици, меѓу другите, се сретнуваат и овие апелативи: град, градец, грат, грачани, градиште, граиште самоградиште, дворци, палатица, китати²⁾, исар, исарлик, шаторишта, кастро, кале, калиште, пирок, јамборије³⁾ и варош⁴⁾.

Дел од наведените апелативи се зачувани и денес во називите на некои наши села како на пр.: с. Град (Делчево), с. Градец (Крива Паланка, Валандово, Винаца и Жеровјани), с. Градиште (Орашец) с. Грачани (Горче Петров), с. Пирок (Жеровјани)⁵⁾, с. Калишта (Струга), с. Калиште (Врапчиште), с. Дворце (Горче Петров), с. Дворци (Брод), с. Варош (Прилеп)⁶⁾ и с. Палатица (Саракино)⁷⁾. Имињата на с. Заград (Брод)

¹⁾ За теренското испитување на градовите види во книгата на Миодраг Грбић: Основи истраживања археолошких налазишта. Београд 1953, стр. 33.

²⁾ Топонимот се наоѓа во близината на Крушово и го употребуваат тамошните Власи. Во Албанија постои топоним *kütet-i* (Види: А. М. Селишев, Славянско население в Албаниа. Софија 1931, стр. 259). Според А. Дероко на Космет се наоѓа топоним *ћутет* (Види: А. Д., Средновековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији. Београд 1950, стр. 175).

³⁾ Топонимот е забележен кај с. Коцацк. Според Б. Русић името е изведено од турските зборови *јан* и *бори* и значи крива труба (Види: Б. Русић, Жупа Дебарска. Скопје 1957, стр. 73). Меѓутоа зборот се споменува уште пред идењето на Турците во повелбата на Душана за манастирот Хиландар. Таму стои: *оу градоу Ципоу, оу јамбор(ју)* (Види: Споменик III, СКА Београд 1890, стр. 26).

⁴⁾ Апелативите паланка и сарај се од турско време и поради тоа не се земени предвид во ова статија.

⁵⁾ Радослав Грујић го објаснува потеклото на топонимот Пирок со грчкиот збор *Пиргос* што значи кула (Види: Р. Г., Полошко - Тетовска епархија и манастир Лешак, Гласник Скопског научног друштва XII. Скопје 1933, стр. 37).

⁶⁾ За значењето и употребата на зборот види ја статијата на П. Скок, Из топонимастике Јужне Србије. Гласник СНД XII, стр. 196. За употребата на зборот варош во XV век види кај Иван Божић, Доходак царски. Београд 1956, стр. 5. Освен тоа апелативот варош се сретнува како назив во Скопје, Кичево, Охрид и Штип. Во XIV век место варош се употребувало „под град“ (Види кај Данило, Животи краљева и архиепископа српских држава средњега века. Београд 1912, стр. 402) и јамбор(и)е. Задново име Ј. Иванов правилно го изведува од *Ἐμπόρια, ἐμπόριον* (Види И. И., Епархиитъ въ Охридската архиепископия прѣзь началото на XI в. Списание на Българската академия на наукитъ кн. I. Софија 1911, стр. 102). Впрочем, ваквото објаснување го потврдуваат наведените примери за штипското подградие и јамборија. Имено, тоа е словенско и грчко име за еден ист локалитет во Штип. Секако од апелативот јамборија се изведени и имињата на селата Боря (кај Корча) и Ембори (Леринско). Во врска со ова види кај А. Селишев, н. т., стр. 323 и 324.

⁷⁾ Имињата на селата се наведени според: *Imenik mesta*, II izdanje. Beograd 1960.

и с. Заграчани (Струга)⁸⁾ се сложени од горе наведените апелативи и предлогот за.

Во споменатите топоними воедно има и примери на апелативи што се направени со деминутивни и аугментативни суфикси. При тоа формата на името укажува на големината на локалитетот а во некои случаи ја датира населбата. Меѓутоа, зад зборот градиште може да се крие и античен и средновековен локалитет⁹⁾. Имено Граиште (во Демир Хисар) е, пред сè, античен локалитет¹⁰⁾, додека Градиште (кај Титов Велес) е средновековен локалитет. Градиште кај с. Таор е забележен како стар локалитет уште во XIII век¹¹⁾.

Освен тоа, има и такви топоними, односно апелативи, што порано биле во употреба, а денес се заборавени. Таков е случајот со Самоградиште (кај с. Стенче) и Шаторишта (кај Нагоричино). Првиот топоним е забележен во една од повелбите на српскиот владетел Душан¹²⁾ а вториот од Јеротеј Рачанин на минувањето преку наша територија во 1704 година¹³⁾.

Одделна група на топоними е формирана со здружувањето на апелативите со придавки што се изведени од личните имиња, на пр.: Марково Кале (кај с. Кожле, Дебар и Демир Капија), Марков Град (кај манастирот св. Андреа на р. Треска), Маркови Кули (на Водно кај Скопје), Миланово Кале (кај с. Врачиште) и Јанково Град (кај Демир Капија).

Од посебен интерес се топонимите — детерминативни композитуми, што се составени од придавка и апелатив на пр.: Црвен Град (кај с. Клевовци)¹⁴⁾ Зелени Град (во Осоговија)¹⁵⁾ Белград (Т. Велешко)¹⁶⁾ и Аршин Град¹⁷⁾. За топонимите Равен Град¹⁸⁾ и Свети Град¹⁹⁾ се знае само преку поранешните писмени известувања. Секако дека тука треба

⁸⁾ Грчкиот топоним Месокастро што се сретнува во Охрид е сложена од предлогот и апелатив.

⁹⁾ Идентичен е случајот со апелативот исар. Имено, Исарот кај с. Марвинци е античен локалитет додека Исарот кај Штип е средновековен локалитет.

¹⁰⁾ Апелативот Градско и детерминативниот композитум Стар Град индицираат антични населби. Кон ова група топоними спаѓа и Илимско Градиште. За зборот илимско види ги објаснувањата што ги дава В. Радовановиќ во статијата: Народно опхођење према старинама и Јужној Србији. Јужни преглед II. Скопје 1928, стр. 390.

¹¹⁾ Йорданъ Ивановъ, Български старини изъ Македония. София 1931, стр. 584.

¹²⁾ Ст. Новаковиќ, н. т. стр. 658.

¹³⁾ Стојан Новаковиќ, Прилози к историји српске књижевности. Гласник Српског ученог друштва кн. XXXI. Београд 1871, стр. 298.

¹⁴⁾ Ј. Х. Васиљевиќ, Кумановска област. Београд 1909, стр. 410.

¹⁵⁾ Глиша Елезовиќ, Записи и натписи. Зборник за историју Јужне Србије. Скопје 1936, стр. 255.

¹⁶⁾ В. Радовановиќ, Тиквеш и Рајец. Српски етнографски зборник. кн. XXIX. Београд 1924, стр. 465.

¹⁷⁾ В. Радовановиќ, Народно опхођење. . . стр. 392.

¹⁸⁾ Й. Ивановъ, Български старини изъ Македония, стр. 283.

¹⁹⁾ Ј. Радониќ, Ђураѓ Кастриот Скендербег и Арбанија у XV веку. Београд 1942, стр. 18 и 301. За место положбата на Свети Град види кај Ив. Снѓаровъ, Положението на Охридската црква (1394 до 1557). Македонски прегледъ. Година V, кн. 4. София 1929 стр. 8 бел. 1. За споменатиот топоним има податоци и кај А. Селишев во наведениот труд на стр. 258 како и кај Marini Barletii Scodrensis sacerdotis de vita et gestis Scanderbegi, Epirotarum Principis. Argentorati MDXXXVII, XXXV.

да се приброи и турското име Демир Исар (Железен Град). Денес е тоа име на место во Македонија. Порано таму постоел град по име Железец. Тој град еден грчки извор од XIV век го забележал под име Сидерокастрон (Железен Град)²⁰).

Во ова статија се наведени само некои поизразити апелативи што се употребени во нашата топонимија²¹). Како примери тие се корисни за согледување на развиеноста на феудалните односи и на раширеноста на разни јазични влијанија на нашата територија. Материјалот може да послужи и при рекогносцирањето на теренот, односно за утврдување на местоположбата, обемот и староста на локалитетот.

К. Пејров

БУРГ ТРИФЕЛС

ПО ТРАГИТЕ НА ЕДНА ЛЕГЕНДА ЗА РИЧАРД ЛАВСКО СРЦЕ

Трифелс, познатиот бург на Средна Рајна, се чини, сè уште, како тогаш кога во него бил заточен Ричард Лавско Срце, преодолува на бурите и столетијата, можеби за возврат на старата звучна легенда што го има прославно.

Оваа легенда, навистина, како ни една друга, доживеала обработка во сите уметнички форми. Треба само, патем, да се спомене дека осем „Пеењата на еден трубадур од Ремс“ и Седен-Гретриевата опера „Ричард Лавско Срце“, тука е и познатиот роман на Валтер Скот „Ајванхо“ додека во најново време популарноста на легендата низ целиот свет ја пронесуваат бројните екранизирани верзии и драмски адаптации. Настојувањата во овие дела за романтичарско оживување на благородното и херојското кај Ричард Лавско Срце, и неговата нестална, сурова и авантуристичка природа стануваат уште посфатливи, бидејќи на авторите им овозможуваат богата синтеза на една ричарска епоха со шароликостите на делечните патишта на Истокот и со настаните од Третата крстоносна војна.

Но не е само легендата извор на инспирациите за уметничките преработки. И самите историски факти од животот на Ричард Лавско Срце го ангажираат вниманието, со непрекинатата низа како инсценирани настани.

Се чини дека Ричард е роден во значајно време, три години откако татко му Анри II Плантажене, суверен на плантаженетските поседи во Франција, стана и крал на Англија. Нема сомнение дека Ричард стана, судејќи според подоцнешните настани кои го исполнуваат неговиот кус живот, веќе во раната младост, дух немирн и амбициозен, проникнат

²⁰ М. Динић, За хронологију Душанових освајања византиских градова. Зборник радова Византолошког института, књ. 4. Београд 1956, стр. 7.

²¹ Во ова статија не се наведени сите топоними како на пр.: Бора Кале (Битола), Леген Град (Т. Велешко и Тетовско), Туринско Кале (Сува Планина), Влашки Град (кај с. Манастир), Ченгене Кале (Малешево) и Гупско Кале (Мариово).